

VI МЕЂУНАРОДНИ КОНГРЕС АРХИВА У МАДРИДУ

(3—7. септембра 1968)

Главна тема која је била у средину овог великог међународног архивистичког скупа заслужује нашу посебну пажњу, јер је и одбрана са циљем да утиче на развој архивистичког законодавства појединих држава. Њено третирање било је прожете великим стручним и политичким оптимизмом, а импоновала је чињеница да нико од делегата 43 државе није имао примједба, тако да је пуна начелна сагласност пратила расправљање о једној значајној и веома осјетљивој теми. Либерализирати истраживачки рад у архивима, учинити што лакше доступним знања о даљој и ближој прошлости народа, преко што гушће развијене размјене микрофилмова упознати и приближити свијет и његове проблеме — биле су велике и хуманистичке тежње главног реферата.

Плод колективног рада осморице еминентних архивских стручњака, под предједништвом досадашњег предједника Међународног савјета архива, Белгијанца Етјен Саба (Etienne Sabbe), излагање секретара Савјета Карла Кечкемета (Charles Kecskemeti) у ствари је сажело примљене податке од око 75 држава, али и покушало да дефинира и да се пуним ауторитетом заложу за прихватање неких општих начела, за која се жели да се чим прије уклопе у национална законодавства. Разумије се да у овој фази све остаје у границама квалификованих савјета који се, последице студијских истраживања, предлажу националним законодавним тијелима, у оквирима архивистичке легислације. Сам Међународни архивски савјет, наравно, није нити позван, нити може имати икакве власти да се стварно мијеша у архивистичку легислацију појединих држава, које су једине „власнице“ архивске доку-

ментације и потпуно слободно доноси архивистичке норме.

Први дио реферата о либерализацији „приступа архивима“, заправо права коришћења архивске грађе,¹ првенствено се бавио разним рестриктивним роковима који важе у свијету и на које наилазе истраживачи. Али умјесто заморног набрајања различитих рјешења, одмах су се потражили заједнички именитељи. Ту се прије свега утврдило да посвуда важи начело о потреби више разноврсних рокова за коришћење архивске грађе и да се ови мијењају према врстама докумената. Најчешћи важећи рок доступности архивалија је последице 50 година, када се ради о политички осјетљивим подручјима, као иностраним пословима, војсци и унутрашњим пословима. Међутим, истовремено универсално важи начело могућности опозива те забране, тј. посебног третмана појединих истраживача, што зависи од директора архива, управних власти или сл.

Не улазећи у детаље посебних анализа, најважнији закључци, који су се из свега извели и препоручили државним законодавствима, били су слиједећи:

1) Треба тежити успостављању једног општег рока, последице кога је дозвољено коришћење архивалија. Тај не би требао да буде дужи од 30 година. У ствари, последице 30 година већина докумената губи текућу важност за администрацију.

2) Када се утврде серије или подсерије докумената за које би ипак требало повећати тај рок, ни тај изузетно продужени рок не би требало да пређе 70—80 година (нпр. спорови међу државама, наследи поступци и сл.).

3) С друге стране, постоји извјестан број докумената за чије коришћење ништа не би спријеча-

¹ Оригинални наслов реферата је: »La libéralisation en matière d'accès, aux archives et de politique de microfilmage«.

вало смањење рока од 30 година. То тим прије што баш та рецентна, па чак и текућа савремена историја постаје посебно привлачна, нарочито за социологе, економисте и демографе. Зато се сматра да највећи број савремених архивалија, нарочито из домена „испитивања, статистике, информација и рачуна вјероватноће“, нема повјерљив карактер и нема потребе да лежи у архивистичкој карантини читаве деценије. Па чак у Француској има схватања да би и за саму администрацију било веома корисно када би, још током самог свог рада, стално била свјесна да ће сасвим скоро доћи под лупу истраживача. Тада би се она сама трудила да ствара своје досијее што потпуније и прегледније и да уопште усредсреди своју продукцију ка стварним и битним животним проблемима, у свим фазама њихових рјешавања, јер ће само они бити испитивани и биљежени у историји. Ипак, за тачно утврђивање који су то документи за чију употребу не треба чекати 30 година, требало би редиговати листе било од стране архива било од саме администрације. Показали су се и веома корисни тзв. „прелазни депои“,² баш у фази између администрације и историјских архива. Они већ дјелују у многим земљама,³ а ту се већ обављају и неке основне архивистичке радње и одатле евентуално могу да буду и коришћени неки документи.

4) И за приватне документе предале архивским установама требало би исто да важи општи рок од 30 година, осим за случајеве нарочито повјерљивих архивалија.

5) Што се тиче индивидуалних изузетака од правила и посебних концесија, или забрана рада појединцима на одређеним фондovima, препоручује се пракса писмених образложења од стране архивских установа. На тако образложене одлуке треба омогућити право жалбе,

као што то већ постоји у Француској и Швајцарској.

6) Статус страних истраживача не би требало да се, у начелу, разликује од статуса домаћих, па чак и без обзира на принцип реципроцитета. Иако тај принцип иначе не може да се напада, ипак он у пракси може веома тешко да се примјењује. Јер посебни третман истраживача искључиво је индивидуалан и зависи од веома бројних фактора, па се зато веома тешко може стварно упоређивати. А ако би се тај принцип и хтио правично примјењивати, требало би формирати читав контролни систем, са свим подацима, проценти-ма, одређивањем мотива и сл. Зато „фактична реципрочност“ може да значи једино слободан приступ и пуно изједначавање права приступа страних и домаћих истраживача.

7) Ако се ради о посебној дозволи рада на резервираним документима, контрола тих текстова, које истраживач жели да публикује, сасвим је нормална појава. Исто је тако нормално тражење да се не објави ништа што би могло да штети јледу земље.

8) Исто се тако сматра нормалним да се од коришћења изузму оригинали свих оних докумената који су јако истрошени или оштећени. Умјесто њих моћи ће се користити фотокопије, водећи ипак рачуна о правилној равнотежи између потребе заштите оригинала и интереса науке.

9) Препоручује се проширивање праксе на све земље у издавању тзв. „националне карте“ за истраживаче, која овлашћује коришћење свих фондова у земљи. Та би „карта“ у даљем развоју могла да важи и за иностране архиве.

10) У државама са федеративним системом посебно се препоручује уједначавање архивистичког законодавства. Истина, констатовало се да је у неким федеративним државама, као у Југославији и За-

² На оригиналу заправо: посредни («Les dépôts intermédiaires»).

³ Као нпр. Западна Њемачка, Белгија, Шпанија, УСА, Француска, Холандија, Енглеска, Швајцарска и др.

падној Њемачкој, законодавство појединих република веома блиско или идентично, али у другим државама, као Швајцарској и Сједињеним Државама, има знатних разлика.

У другом дијелу реферата, поводом политике микрофилмовања ријеч је била о једној тенденцији да се приликом захтјева за опсежнија микрофилмовања постављају квантитативна или квалитативна ограничења. Томе у прилог истичане су наиме, неке тзв. „опасности“ од таквог посредног и селекционог контактирања са грађом, од немогућности истовременог коришћења и упоређивања више докумената, од стварања више „упоредних и мртвих депоа“, па је, најзад, истицан и страх од празних читаоница у архивима.

Међутим, стварност је далеко од таквих симплификација. И поред знатних техничких тешкоћа око сређивања и евиденције код обимнијих захтјева за микрофилмовање грађе, нема крупнијих разлога да се одбијају такви захтјеви, ако су поднијети у разумним границама. Чак напротив, тенденције неких свјетских универзитета да имају комплете микрофилмова за израду теза могле би се одлично уклопити у архивске планове микрофилмовања грађе. Истина, за обимније захвате често недостаје довољно особља, али у том случају га, ако је то могуће, треба набавити извана, наравно — на трошак наручиоца. Свакако импонују подаци о милионима метара микрофилма, који већ колају по свијету.

Дискусија по овом реферату, коју је, умјесто одсутног чешког делегата, водио југословенски делегат и директор Архива Југославије Фрањо Биљан, била је разноврсна и интересантна. Из знатног броја учесника истакнуо бих најприје зрела запажања израелског делегата др Александра Бајна (Alexander Bein). Он је најприје са носталгијом примјетио да овакво опште прихватање начела либерализације даје утисак да већ живимо у неком идеалном свијету, у ком су ишчезле све тешкоће и

сва зазирања. Што се тиче принципа реципроцитета, и он је изразио мишљење да га треба избјећи, јер се лако може преобратити у кочницу либерализације. Шта да се ради, наиме, ако „мали“ има потребе од „великог“, а „велики“ нема потребе од „малог“! А што се тиче страховања да ће због микрофилмовања архиви опустјети, Бајн је направио успјешно поређење са појавом радија или масовних репродукција. И тада се мислило да ће концерти и музеји опустјети, али не само да до тога није дошло него је било управо обрнуто.

Представник УНЕСК-а др Алфред Вагнер (Wagner) нарочито је подвукао моралну обавезу бивших господара колонија, да новоформираним младим државама даду микрофилмове њихове властите историје. То би требало да се планира у буџетима бивших господара колонија. УНЕСКО ће са своје стране помагати такве процесе. Само су многи представници афричких земаља подвлачили примарну потребу за кадровима и за спашавањем постојећих архива и за њиховим основним сређивањем.

Југославенски представник је истакао да се жељена либерализација рада у архивима одлично уклапа у процесе децентрализације и либерализације архивског рада, која је иначе у Југославији у току. То тим више што већ има случајева да се у неким републикама, као у Хрватској, у законодавству јавља жељени рок од 30 година, као граница дозвољеног научног коришћења архивске грађе. Истина, сва либерализација, са смањивањем рокова за коришћење грађе, још једанпут повећава дужности и одговорности архива и архивиста. Ми у ствари присуствујемо једном сталном и непрестаном проширивању улоге архива. Те нове дужности, мада су неизбјегне, у пракси није увијек лако рјешавати.

У цјелини, без обзира како ће се у животу архива одразити ови проблеми либерализације рада и спремности да се уклоне многе оградe, пријатно је било утврдити

да је атрактивна снага тога начела била толико јака, да се на овом конгресу 1968. није јавио ниједан глас против.

Поред ужих стручних проблема о методологији историје архива, рестаурацији, сигилографији и сл., треба споменути и други средишњи реферат конгреса, шпанског генералног инспектора архива Антонија Матиље (Matilla): „Живи архиви администрације“.

Не улазећи у бројне детаље проблема регистратура, наведимо да је и за нас звучила веома утјешно констатација да су стање регистратура и квалитет архивара у цијелом свијету знатно лоши, па се тако ради о једном злу „ендемичног карактера“. Међутим, док се у XIX в. историјски архиви уопште нису интересовали о текућим регистратурама, данас се, како је то изразио француски инспектор архива Гиј Дибоск (Guy Duboscq), уопште више не може ни сматрати да постоји више категорија архива, него само један. Зато интерес, сарадња, или активни надзор архивиста из историјских архива

и архивара из живих регистратура мора бити вишеструк, узак и плодан. У свијету постоје разноврсни законски системи, али свуда је тенденција све јачег утицаја стручног архивистичког елемента. Па иако, по мишљењу панелисте др Алтберга, у текућим регистратурама нема него 8, па чак и свега 3 процента докумената од историјског значаја, ипак вриједи тај труд судјеловања и бриге о цијелокупној грађи.

У новоизабрани међународни савјет архива ушао је и југословенски представник Ф. Биљан. Држава која ће угостити идући конгрес 1972. године биће Совјетски Савез.

Поред велике стручне користи, учесници овога скупа су се могли упознати и са изванредним умјетничким благом Прада, Ескоријала, Толеда и Барселоне, уживати у пијанистичком концерту Хоакима Ачукара и осјетити гостољубивост домаћина у различитим облицима добре организације и укуских коктела.

Милош Милошевић

САВЈЕТОВАЊЕ О ПРОУЧАВАЊУ ИСТОРИЈЕ ЦРНЕ ГОРЕ

Свечаност коју је 5. XII 1968. године организовао Историјски институт поводом двадесетогодишњице свог рада била је згодна прилика за окупљање црногорских историчара. Циљ организатора скупа био је стварање могућности историчарима Црне Горе за измјену мишљења и давање сугестија о правцима истраживања прошлости Црне Горе. Ова проблематика је врло комплексна па њено цјеловитије и свестраније сагледавање захтијева дужи и студиознији рад.

Учесници скупа ограничили су се на разматрање неких општих питања изучавања историје Црне Горе. Размјена мишљења извршена је о три питања која се особито намећу: орјентацији рада на изучавању историје Црне Горе, сарадњи установа и појединаца који се баве прошлешћу Црне Горе и

издавању извора за црногорску историју.

Истакнуто је мишљење да Институт успјешно организује рад на изучавању црногорске прошлости. Учесници скупа дали су низ врло корисних сугестија. Да би резултати рада на изучавању црногорске прошлости били још значајнији ваљало би се и даље бринути о организацији сарадње спољних сарадника Института у раду на изучавању црногорске прошлости. Потребно је разрадити програм рада и извршити измјене у кадровској структури изучаваоца прошлости Црне Горе (Б. Павићевић, Т. Никчевић, П. Мијовић).

Било је ријечи да би ваљало тражити нове видове и правце рада на изучавању историје Црне Горе. Требало је нарочито настојати да се уздигне ниво општег на-